

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Рэктар УА «Беларускі дзяржаўны
ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

_____ Ю.П. Бондар

«___» _____ 2013 г.

Рэгістрацыйны № ВД-_____/вуч.

БЕЛАРУСКАЯ НАРОДНА-ПЕСЕННАЯ ТВОРЧАСЦЬ

Вучэбная праграма па спецыяльнасці

*1-16 01 02 Дырыжыраванне (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці 1-16 01 02-02 Дырыжыраванне
(акадэмічны хор); па спецыяльнасці*

*1-18 01 01 Народная творчасць (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці*

*1-18 01 01-01 Народная творчасць (харавая музыка)
спецыялізацыі 1-18 01 01-01 01 Харавая музыка акадэмічная*

Мінск
БДУКМ
2013

Складальнік

В.М. Новік, дацэнт кафедры харавога і вакальнага мастацтва ўстанова адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

Рэцэнзенты:

В.А. Аўраменка, прафесар кафедры харавога дырыжыравання ўстанова адукацыі «Беларуская акадэмія музыкі», дацэнт;

І.М. Грамовіч, дацэнт кафедры народна-песеннай творчасці ўстанова адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат педагагічных навук, дацэнт

Рэкамендавана да зацвярджэння:

кафедрай харавога і вакальнага мастацтва ўстанова адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 1 ад 29.08.2012 г.);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстанова адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 1 ад 24.09.2012 г.)

Адказны за рэдакцыю *А.І. Гутарава*

Адказны за выпуск *В.М. Новік*

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Дысцыпліна «Беларуская народна-песенная творчасць» адыгрывае важную ролю ў сістэме адукацыі, садзейнічае падрыхтоўцы высокакваліфікаваных спецыялістаў. Тэматыка дысцыпліны адлюстроўвае шматгранны працэс эвалюцыі ўсходнеславянскай народнай песні ад старажытнасці да нашых дзён. Вялікая ўвага надаецца беларускай народнай песеннай творчасці, традыцыям, формам і бытаванню народнай песенна-харавой творчасці.

Выкладанне дысцыпліны ажыццяўляецца ва ўзаемасувязі з дысцыплінамі вакальна-харавога цыкла «Дырыжыраванне», «Харавы клас», «Класічная харавая літаратура», «Хоразнаўства».

Мэта вывучэння дысцыпліны – сфарміраваць праз змест дысцыпліны наступныя кампетэнцыі: валодаць і прымяняць атрыманыя веды для вырашэння практычных задач у сваёй прафесійнай музыкальна-культурнай дзейнасці, валодаць якасцямі грамадзяніна і патрыёта сваёй зямлі і радзімы, любіць, шанаваць народную песню, актыўна прапагандаваць народную музычную спадчыну, у тым ліку праз сучаснае выкананне народнай песні, быць здольным да камунікатыўнасці, сумеснай творчай і педагогічнай дзейнасці.

Асноўныя задачы вучэбнай дысцыпліны:

- развіццё ўменняў і навыкаў для практычнай работы ў якасці кіраўніка хору;
- азнаямленне з метадыкай вакальна-харавой работы ў народным калектыве;
- выхаванне навыкаў больш творчага асэнсавання і аналізу харавой партытуры, здольнасці да абагульнення, ўмення працаваць з музыказнаўчай і нотнай літаратурай.

У выніку засваення дысцыпліны студэнты павінны *ведаць*:

- асаблівасці вучэбнай дысцыпліны «Беларуская народна-песенная творчасць», яе месца і значэнне ў сістэме музычных ведаў і прафесійнай падрыхтоўкі дырыжора і краўнка харавога калектыву;
- тэарэтычны аспект народнай песнятворчасці, асноўныя этапы развіцця музычнай фалькларыстыкі, асаблівасці беларускай народнай песні, спосабы яе бытавання ў розных рэгіёнах Беларусі, навыкі выканання народнай песні;

умець:

– прымяняць тэарэтычныя і практычныя веды сваёй будучай прафесійнай дзейнасці (рэпетыцыйнай, педагогічнай рабоце, канцэртных выступленнях) пры напісанні анатацый, аналізе харавых твораў, складанні метадычных матэрыялаў і рэкамендацый.

Метадычную аснову курса складаюць абагульнена-праблемнае асвятленне тэарэтычных аспектаў народнай песнятворчасці, а таксама выкарыстанне факталагічнага нотнага матэрыялу і фоназапісаў. Спіс музычных твораў, прапанаваных для завучвання, мае на мэце замацаванне тэарэтычных палажэнняў. Праграма прадугледжвае чытанне лекцый, правядзенне семінарскіх заняткаў, на якія выносяцца найбольш даследаваныя тэмы па праблемах беларускага фальклору.

Сярод эфектыўных педагогічных метадык і тэхналогій, што садзейнічаюць кіраванню ведамі і набыццю вопыту самастойнага вырашэння рознабаковых задач, адзначым:

- практычныя тэхналогіі;
- тлумачальна-ілюстратыўны метады у спалучэнні з рэпрадукцыйным;
- метады параўнальнага аналізу;
- камунікатыўныя тэхналогіі (дыскусія, вучэбныя дэбаты і іншыя актыўныя формы і метады);
- метады аналізу канкрэтных сітуацый.

У працэсе самастойнай работы студэнт вывучае тэарэтычны матэрыял, падбірае песенныя ўзоры народнай творчасці, праслухоўвае фоназапісы музычных узораў; засвойвае прыёмы і метады работы з народным аматарскім харавым калектывам.

У адпаведнасці з вучэбнымі планамі на вывучэнне дысцыпліны «Беларуская народна-песенная творчасць» усяго адведзена 130 гадзін, з якіх 60 гадзін – аўдыторныя заняткі (лекцыі – 50, семінары – 10).

Рэкамендаваная форма кантролю ведаў студэнтаў – залік, экзамен.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

Раздзелы і тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін	
	лекцыі	семінары
Уводзіны		
Раздзел I. Стылістыка ўсходнеславянскай народнай песні		
<i>Тэма 1.</i> Роды народнай творчасці. Эпас. Лірыка. Драма	2	
<i>Тэма 2.</i> Віды народнага песеннага верша-складання	2	
<i>Тэма 3.</i> Строфіка ўсходнеславянскай народнай песні	2	
<i>Тэма 4.</i> Рытмічныя структуры ўсходнеславянскай народнай песні. Віды рыфмы	2	
<i>Тэма 5.</i> Метады эвалюцыі рытмікі ўсходнеславянскай народнай песні. Прыпеўныя словы	3	
Раздзел II. Лады народнай музыкі		
<i>Тэма 6.</i> Ладавая будова ўсходнеславянскай народнай песні (агульная характарыстыка). Характарыстыка ладоў першага стылявога пласта	2	
<i>Тэма 7.</i> Характарыстыка ладоў другога стылявога пласта	2	
<i>Тэма 8.</i> Характарыстыка ладоў трэцяга стылявога пласта	2	
<i>Тэма 9.</i> Сялянская лірычная песня (віды лірыкі)	2	
<i>Тэма 10.</i> Меладычная аснова сялянскай лірычнай песні. Асноўныя спеўныя стылі Расіі	2	
Частка II. Раздзел III. Беларуская этнамузыкалогія		
<i>Тэма 11.</i> Гісторыя і развіццё беларускай фалькларыстыкі ў XIX ст.	2	2
<i>Тэма 12.</i> Станаўленне беларускай этнамузыкалогіі. Уклад у развіццё беларускай этнамузыкалогіі беларускіх, польскіх і чэшскіх даследчыкаў	2	
<i>Тэма 13.</i> Уклад у беларускую этнамузыкалогію прадстаўнікоў Пецябургскай школы акадэміка Б.Асаф'ева (1930–40-я гг.)	2	

<i>Тэма 14.</i> Дзейнасць Р.Шырмы і Г.Цітовіча ў галіне практычнай этнамузыкалогіі		2
<i>Тэма 15.</i> Савецкая этнамузыкалогія. Дзейнасць прадстаўнікоў ІМЭФ НАН Беларусі і Беларускай акадэміі музыкі ў сучасны перыяд	3	2
Раздзел IV. Стылістыка беларускай народнай песні		
<i>Тэма 16.</i> Структура каляндарна-спеўнай сістэмы Беларусі. Спецыфіка спеўных традыцый	2	
<i>Тэма 17.</i> Тэарэтычны аспект беларускай народнай песні: ладавья, рытмічныя і мелодычныя асновы	4	
<i>Тэма 18.</i> Віды беларускага народнага шматгалосся	2	
Раздзел V. Песенна-этнаграфічныя рэгіёны Беларусі		
<i>Тэма 19.</i> Песенна-этнаграфічны рэгіён Пазер'е (Віцебскае Падзвінне)	2	
<i>Тэма 20.</i> Песенна-этнаграфічны рэгіён Падняпроўе	2	
<i>Тэма 21.</i> . Песенна-этнаграфічныя рэгіёны Усходняе і Заходняе Палессе	4	
<i>Тэма 22.</i> Заходні песенна-этнаграфічны рэгіён Панямонне	2	
<i>Тэма 23.</i> Цэнтральны песенна-этнаграфічны рэгіён Міншчына	2	
<i>Тэма 24.</i> Сучаснае народна-спеўнае выканальніцтва. Традыцыі і інавацыі		4
Усяго...	50	10

ЗМЕСТ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Уводзіны

Мэта, задачы і змест дысцыпліны. Роля і месца дысцыпліны ў падрыхтоўцы спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі. Вучэбна-метадычнае забеспячэнне.

Раздзел I. Стылістыка ўсходнеславянскай народнай песні

Тэма 1. Роды народнай творчасці. Эпас. Лірыка. Драма

Прыналежнасць жанраў народнай творчасці да адпаведнага роду.

Быліны, думы, гістарычныя песні, духоўныя вершы. Балада як ліра-эпічны жанр. Агульная характарыстыка і ўнутрыжанравыя віды. Каляндарна-земляробчыя, працоўныя, сямейна-бытавыя і святочныя песні: калядныя, шчадроўкі, аўсенькі-таўсенькі, калыханкі, падблюдныя, масленічныя, гуканні вясны, карагодныя, валачобныя, юраўскія, семіцкія, троіцкія, русальныя, куставыя, купальскія, пятроўскія, жніўныя, восеньскія, чумацкія, батрацкія, бурлацкія, прыпеўкі.

Тэма 2. Віды народнага песеннага вершаскладання

Танічнае вершаскладанне. Мера танічнага верша і яго характарыстыка. Сілабічнае вершаскладанне. Мера сілабічнага верша і яго характарыстыка. Сілаба-танічнае вершаскладанне і яго характарыстыка, вытокі ад народна-песеннай паэтыкі. Стопы і іх віды. Двухскладовыя памеры: харэй, ямб. Трохскладовыя: дактыль, анапест, амфібрахій. Сяміскладовы памер.

Тэма 3. Строфіка ўсходнеславянскай народнай песні

Страфа як элемент структуры. Паняцце паэтычнай і меладычнай страфы. Аднарадковасць у першым стылявым пласце. Меладычная страфа ў другім стылявым пласце. Трэці стылявы пласт. З'яўленне куплета і больш складаных тыпаў страфы вышэйшага парадку (шматрадковай). Далейшая эвалюцыя строфікі: рэвалюцыйная песня, гарадская песня, раманс, кантавая культура. Сучасная эвалюцыя музычнай паэтычнай страфы ў бардаўскіх, турысцкіх, маладзёжных песнях сучасных кампазітараў.

Тэма 4. Рытмічныя структуры ўсходнеславянскай народнай песні. Віды рыфмы

Рытміка. Асаблівасці распявання трох кампанентаў песні (пэтычнага тэксту, мелодыкі і рытмікі). Метады эвалюцыі рытмікі ўсходнеславянскай народнай песні (лірыка XV–XVII стст.); Рытмічныя структуры ўсходнеславянскай народнай песні да XIV ст. (8-складовыя). Рытмічныя структуры другога стылявога пласта (тэрнарны верш), сувязь з песеннымі жанрамі (10-, 11-, 12-, 13-, 14-складовыя і г.д.).

Тры віды рыфмы, іх залежнасць ад націску ў слове і заканамернасць у розных мовах (польскай, беларускай, рускай).

Тэма 5. Метады эвалюцыі рытмікі ўсходнеславянскай народнай песні. Прыпеўныя словы

Рытміка верша і напева. Роля ўнутрыскладовых распеваў і ўтварэнне на іх аснове рытмічных пульсацый, новых тыпавых рытмічных формул верша і паўверша; існаванне трох метадаў змянення рытмаформулы праз перамяшчэнне даўганоты; роля трохскладовых груп у вершаскладанні.

Поліструктурныя формы. Полірытмія і поліметрыя. Разгляд поліметрыі на розных прыёмах такціравання танцавальнай песні «Камарынская», карагоднай «Таня, Танюшка». Вар'іраванне рытмічных формул у песні праз павелічэнне ці памяншэнне адзінак часу (лірычная працяжная песня). Прыпеўныя словы. Сэнсавая нагрузка слоў у песнях, якія адносяцца да роду драмы: у рускіх вясельных, карагодных, шчадроўках, каляндарных, валачобных, купальскіх, працоўных, паходных і інш.

Раздзел II. Лады народнай музыкі

Лады народнай музыкі і сфера іх бытавання ў розных жанрах народнай песні. Меладычнае, ладавае, рытмічнае багацце лірычнай песні. Характарыстыка ладоў народнай музыкі. Ладавая спецыфіка кожнага з трох стылявых пластоў. Агульная характарыстыка сялянскай лірычнай песні і яе трох відаў. Характарыстыка асноўных спеўных стыляў Расіі.

***Тэма 6. Ладавая будова ўсходнеславянскай народнай песні
(агульная характарыстыка). Характарыстыка ладоў
першага стылявога пласта***

Агульная характарыстыка ладоў народнай музыкі. Лад як прымета стылю.

Характарыстыка ладоў першага стылявога пласта (да XIV ст.):

- алігатонавыя (вузкааб'ёмныя): м.2, б.2, м.3, б.3;
- квартовыя трыхорды ў кварце (славянскі трыхорд, запоўнены квартовы лад);
- лады з субквартай (ч.4 + м.3 і м.2 + м.3) – яркія паказчыкі беларускага нацыянальнага стылю.

***Тэма 7. Характарыстыка ладоў
другога стылявога пласта***

Характарыстыка ладоў другога стылявога пласта (XV–XVIII стст.), эпоха лірыкі, новыя формы і жанры. Падгалосачнае народнае шматгалоссе, роля квінты; лады ў аб'ёме квінты, сэксты, сэпцімы. Дванаццаціступенны чатырохзладжаны абіходны гукарад–лад–варшыня ў развіцці ладоў народнай музыкі; яго характэрная адметнасць. Роля нейтральнай тэрцыі ў вызначэнні лада.

***Тэма 8. Характарыстыка ладоў
трэцяга стылявога пласта***

Характарыстыка ладоў трэцяга стылявога пласта (XVII–XX стст.). Сувязь з гарадской бытавой спеўнай культурай (гамафонна-гарманічная аснова); натуральны мажор і мінор, гарманічны мінор; мадуляцыя ў паралельныя танальнасці і танальнасці першай ступені роднасці.

***Тэма 9. Сялянская лірычная песня
(віды лірыкі)***

Агульная характарыстыка. Росквіт у эпоху лірыкі (другі стылявы пласт), сувязь з мужчынскай спеўнай харавой традыцыяй і развітым падгалосачным шматгалоссем (харавае аснова – неад'емны элемент лірычнай песні).

Тры віды лірыкі: грамадзянская (палітычная), лірыка прыроды (пейзажная), інтымная; іх характарыстыка і ўзаемасувязь са спеўнымі жанрамі. Сольнае і харавае выкананне лірычнай песні, іх характарыстыка.

Тэма 10. Меладычная аснова сялянскай лірычнай песні.

Асноўныя спеўныя стылі Расіі

Утварэнне шматгалосся з аднагалосся і мелодыі з дзвюхгалоснай асновай. Асноўныя спеўныя стылі Расіі: паўночны (Архангельская вобласць), паўднёвы (Дон), варонежскі і маскоўскі. Іх характарыстыка.

Раздзел III. Беларуская этнамузыкалогія

Тэма 11. Гісторыя і развіццё

беларускай фалькларыстыкі ў XIX ст.

Збіральнікі і даследчыкі беларускай народнай песні першай паловы XIX ст.

Даць характарыстыку збіральніцкай і творчай дзейнасці і працам даследчыкаў:

Даленга-Хадакоўскі (Адам Чарноцкі, 1784–1825). «Пра дахрысціянскае славянства» (1818) – творы каляндарна-абрадавай лірыкі з-пад Гомеля, Полацка, Брэста (Warszawa, 1967).

Ян Чачот (1796–1847). «Песенькі вясковыя з-над Нёмана і Дзвіны» (Вільня, 1837–1846).

Аляксандр Рыпінскі (1811–1886). Кніга «Беларусь» (Парыж, 1840).

Рамуальд Зянькевіч (1811–1868). «Народныя песенькі люду Пінскага» (Коўна, 1851).

Яўстафій (1814–1873) і Канстанцін (1806–1868) Тышкевічы. Іх праца «Апісанне Барысаўскага павета» (Вільня, 1847), «Вілія і яе берагі» (Дрэздэн, 1871).

Павел Шпілеўскі (1823–1861) – прадстаўнік міфалагічнай школы. Дзве самыя буйныя і значныя працы: «Падарожжа па Палессі і Беларускім Краі» (Мінск, 1992) і «Беларусь у характарыстычных апісаннях і фантастычных яе казках» (1856).

Збіральнікі і даследчыкі беларускага песеннага фальклору другой паловы XIX – пачатку XX ст.

Збіранне фальклору і дзейнасць даследчыкаў, звязаных з Рускім геаграфічным таварыствам (РГТ) (1845), Паўночна-Заходнім аддзелам РГТ (1867), Віленскай археаграфічнай камісіяй.

Павел Васільевіч Шэйн (1826–1900). «Матэрыялы для вывучэння побыту і мовы рускага насельніцтва Паўночна-Заходняга краю» ў 3-х т. (СПб., 1887. Т. 1, ч. 1; 1890. Т. 1, ч. 2; 1893. Т. 2; 1902. Т. 3).

Зінаіда Фёдараўна Радчанка (1839–1916). Зборнік «Гомельскіе народныя песні» (СПб., 1888. Вып. 2).

Мікалай Якаўлевіч Нікіфароўскі (1845–1910). Зборнік «Беларускія песні-частушкі» (Вільня, 1911); да 2350 песень, некаторыя вызначаліся вострай сацыяльнай накіраванасцю.

Еўдакім Раманавіч Раманаў (1855–1922). Аўтар працы «Беларускі зборнік» (10 выданняў). «Матэрыялы па этнаграфіі Гродзенскай губерні». Усяго сабрана 3742 песні і 778 папэвак. Запісы мелодыі і гарманізацыя беларускага кампазітара М. Чуркіна (Вільня, 1910. Вып. 1).

Уладзімір Мікалаевіч Дабравольскі (1856–1920). «Смаленскі этнаграфічны зборнік» у 4-х т. (М., 1894. Т. 2; М., 1901. Т. 4). Другі і чацвёрты тамы прысвечаны народнай песні.

Тэма 12. Станаўленне беларускай этнамузыкалогіі.

Уклад у развіццё беларускай этнамузыкалогіі

беларускіх, польскіх, чэшскіх даследчыкаў

Збіральніцкая і творчая дзейнасць.

Міхал Федароўскі (1853–1923) – беларускі даследчык польскага паходжання. Аўтар працы «Люд беларускі» ў 8 т. (Варшава, 1897–1981).

Мікалай Янчук (1859–1921). «Малорусская свадьба в Корнищом приходе Константиновского уезда Седлецкой губернии» (М., 1886). Дадатак да этнаграфічнага нарыса «Па Мінскай губерні» (М., 1889).

Оскар Кольберг. «Белорусское Полесье» (Варшава, 1968).

Мітрафан Доўнар-Запольскі (1867–1934). Зборнік «Песні Пінчукоў» (Кіеў, 1895. Вып. 1).

Палітыка беларусізацыі ў 20-я гг. XX ст.

Пад'ём фалькларыстычнай дзейнасці ў 1922 г. – адкрыццё Інбелкульту і яго музычнай секцыі; беларуская песенная камісія ў Маскве, выданне народных песенных зборнікаў.

Антон Грыневіч (1877–1937). Актыўны збіральнік і прапагандыст беларускай песні, аўтар шэрагу апрацовак. Зборнікі «Беларускія песні з нотамі» (1912), «Народны спеўнік» (1920), «Дзіцячы спеўнік» (1925), падручнік «Навука спеваў» (1923).

Уладзімір Тэраўскі (1871–1938) – кампазітар, хормайстар, збіральнік песеннага фальклору. Выдаў зборнікі «Беларускі лірнік» (1922), «Спеўнік на 4 галасы» (Берлін, 1921).

Зборнік Максіма Гарэцкага і Аляксандра Ягорава «Народныя песні з мелодыямі» (Мінск, 1928).

Зборнік Івана Здановіча «Народныя песні мястэчка Сялец» (Вільня, 1931).

***Тэма 13. Уклад у беларускую этнамузыкалогію
прадстаўнікоў Пецяўбургскай школы
акадэміка Б. Асаф'ева (1930–40-я гг.)***

Фалькларыстычная дзейнасць Я. Гіпіуса, З. Эвальд, Ф. Рубцова, М. Грынבלата.

Зборнік З. Эвальд «Песні Беларускага Палесся» (1936);
Калектыўныя аўтарскія песенныя зборнікі:
«Песні беларускага народа» (Мінск, 1940. Т. 1);
«Беларускія народныя песні» з серыі «Песні народаў СССР»
(М., 1941).

***Тэма 14. Дзейнасць Р. Шырмы і Г. Цітовіча ў галіне
практычнай этнамузыкалогіі***

Творчая і збіральніцкая дзейнасць Р.Р. Шырмы (1892–1978) – заснавальніца і мастацкага кіраўніка Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы БССР. Асноўныя працы: чатырохтомны зборнік песеннага фальклору; складальнік двух тамоў апрацовак беларускай народнай песні. Аўтар кніг «Песня – душа народа», «Школьны спеўнік».

Творчая і збіральніцкая дзейнасць Г.І. Цітовіча (1910–1986) – заснавальніца і мастацкага кіраўніка Дзяржаўнага народнага хору БССР. Асноўныя працы: «Анталогія беларускай народнай песні», кніга «О белорусском песенном фольклоре».

***Тэма 15. Савецкая этнамузыкалогія.
Дзейнасць прадстаўнікоў ІМЭФ НАН Беларусі
і Беларускай акадэміі музыкі ў сучасны перыяд***

Л.С. Мухарынская – аўтар тэарэтычных распрацовак па пытаннях беларускай народнай песні. Працы «Сучасная беларуская народная песня. Гісторыя развіцця інтанацыйнага складу» ў 2-х т. (1967), «Беларуская народная песня» (Мінск, 1981). Праблема суадносін традыцыйнага і сучаснага – адна з цэнтральных у працах Мухарынскай.

В.І. Ялатаў – даследчык беларускага фальклору, супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН

БССР. Галоўная праца прысвечана тэарэтычным асновам беларускай народнай музыкі – ладу, рытму, мелодыі.

Т.С. Якіменка – аўтар працы «Песні-балады ў жаночай календарнай традыцыі беларускай поўначы» (Мінск, 1985).

Л.Ф. Касцюкавец – шырокі дыяпазон прац па розных галінах музычнага фальклору.

З.Я. Мажэйка. Зборнікі «Песенная культура Беларускага Полесья: село Тонеж», «Песні Беларускага Паазер'я».

Г.В. Таўлай – даследаванні па беларускаму Купаллю.

Т.Б. Варфаламеева – даследаванні Панямоння, Падняпроўя і беларускага вяселля.

Значная вежа ў працы ІМЭФ – выданне двух тыпаў зборнікаў народнай творчасці: шматтомнае выданне анталогічнага характару з даследчыцкімі артыкуламі і навуковымі каментарыямі серыі «Беларуская народная творчасць» і «Традыцыйная мастацкая культура Беларусі» ў 6 т.

Раздел IV. Стылістыка беларускай народнай песні

Тэма 16. Структура календарна-спеўнай сістэмы Беларусі. Спецыфіка спеўных традыцый

Блізкасць календарна-абрадавай спеўнай традыцыі да нацыянальнага спеўнага стылю. Распаўсюджанасць песень календарна-абрадавага цыкла, іх функцыі, значэнне формульнага напева. Выканаўчая традыцыя (сольная і харавая) і яе сувязь са спеўна-этнаграфічнымі рэгіёнамі. Спецыфіка спеўных традыцый.

Тэма 17. Тэарэтычны аспект беларускай народнай песні: ладавыя, рытмічныя і мелодычныя асновы

Інтанацыйныя, мелодычныя, ладавыя і рытмічныя характарыстыкі ў раннетрадыцыйны перыяд; жанравы сінкрэтызм; аднагалоссе. Нацыянальна-спецыфічныя рысы ў познатрадыцыйны перыяд; жанры, не звязаныя з працай і абрадамі. Лірычная песня. Лады актаўнай сістэмы. Разнастайныя віды народнага шматгалосся. Эмацыянальная, вобразная і жанравая тыпізацыі. Жанры моўнай і рухаючай дынамікі. Тыпы націску.

Тэма 18. Віды беларускага народнага шматгалосся

Першыя запісы і даследаванні беларускага народнага шматгалосся. Працы З. Радчанкі, М. Чуркіна, З. Эвальд, Г. Цітовіча, Л. Мухарынскай.

Віды народнага шматгалосся.

Характарыстыка двухгалосся на аднагалоснай аснове; гетэрафанія і «пералівы».

Калектыўнае шматгалоссе (гуртавыя спевы і спевы «з падводкай») як больш высокая форма народнага шматгалосся.

Дыяфанія на бурдоннай аснове.

Імітацыя ва ўнісон на бурдоннай аснове (бясконцы канон з элементамі бурдону); рэгіёны бытавання відаў народнага шматгалосся; нотныя прыклады.

Раздзел V. Песенна-этнаграфічныя рэгіёны Беларусі

Культурная, гісторыка-геаграфічная, этнамузычная характарыстыка Паазер'я (Віцебшчына, Полаччына), Палесся (усходняя і заходняя часткі), Падняпроўя (Магілёўшчына), Панямоння (Гродзеншчына), Цэнтральнай часткі (Міншчына). Даследчыкі рэгіёнаў песенных традыцый, аўтэнтчныя спеўныя гурты і паасобныя выканаўцы.

Тэма 19. Песенна-этнаграфічны рэгіён Паазер'я (Віцебскае Падзвінне)

Агульная характарыстыка рэгіёна. Традыцыйная музычная культура Паазер'я: яркая адметнасць і эпічнасць. Спецыфічныя рысы каляндарна-спеўнай абраднасці Паазер'я. Спецыфіка вясельнага абраду, сольнае ці сумеснае спяванне ва ўнісон. Існаванне ў заходняй частцы рэгіёна арыгінальных форм спявання абрадавых песень: імітацыя ва ўнісон у форме бясконцага канона на бурдоннай аснове. Меладычны стыль рэгіёна, адметнасці мелодыкі напеваў. Характарыстыка раёнаў лакальнай культуры: усходняга, цэнтральнага, заходняга, паўночнага.

Аўтэнтчныя спеўныя гурты

Гурт в. Стаі Лепельскага раёна.

Гурт вул. Садовай, г. Лепель.

Гурт в. Ляды Дубровенскага раёна.

Гурт в. Каўшэлева Шаркаўшчынскага раёна.

Гурт вёсак Ходцы, Лазова, Ліпна, Пракопава Сенненскага раёна.

Тэма 20. Песенна-этнаграфічны рэгіён Падняпроўе

Агульная характарыстыка рэгіёна. Аснова музычнай спецыфікі рэгіёна. Песенныя жанры і віды. Традыцыйныя песні, вясновы і летні цыкл, карагодныя песні, зімовы цыкл, манера выканання спеваў. Характарыстыка трох раёнаў лакальнай культуры: паўночнага, цэнтральнага, паўднёвага. Асаблівасці шматгалоснага спеву.

Аўтэнтычныя гурты

Гурт в. Стары Дзедзін Клімавіцкага раёна.

Гурт в. Прусіна Касцюковіцкага раёна.

Гурт в. Усполле Мсціслаўскага раёна.

Тэма 21. Песенна-этнаграфічныя рэгіёны Усходняе і Заходняе Палессе

Геаграфія размяшчэння. Агульная характарыстыка кожнага з рэгіёнаў. Самабытныя традыцыі, жанры і абрады. Характарыстыка зімовага, вясновага, летняга цыклаў. Традыцыйнае вяселле і яго цэнтральны момант («каравай»). Характарыстыка манеры традыцыйных спеваў. Віды шматгалосся. Асаблівасці манеры «галоснага» спеву для песень вясенне-летняга цыкла. На Палессі вылучаюцца два рэгіёны лакальнай культуры. Ва ўсходнім Палессі – гэта Тураўшчына, Петрыкаў–Мазыр, Рэчыца–Лоеў, Хойнікі–Нароўля, раён Чырвонага возера; у Брэсцкім Палессі – Пінск, Столін, Лунінец, Драгічын–Янава, Чорнае і Спораўскае азёры, Маларыта.

Тэма 22. Заходні песенна-этнаграфічны рэгіён Панямонне

Агульная характарыстыка рэгіёна. Песенная і музычная традыцыя, асаблівасці шматгалосных спеваў. Уплыў польскай харэаграфіі і своеасаблівасці музычнай і танцавальнай стылістыкі.

Аўтэнтычныя спеўныя гурты

Гурт в. Погіры Дзятлаўскага раёна.

Гурт в. Студзераўшчына Дзятлаўскага раёна.

Гурт в. Шутавічы Смаргоньскага раёна.

Гурт в. Сарокі Шчучынскага раёна.

Гурт в. Моціўцы Шчучынскага раёна.

***Тэма 23. Цэнтральны песенна-этнаграфічны
рэгіён Міншчына***

Агульная характарыстыка рэгіёна, традыцыі песеннай культуры.

Утварэнне ў месцах перакрывавання розных традыцый сваіх арыгінальных версій, варыянтаў, спосабаў, манеры выканання. Спецыфіка мясцовай песеннай культуры. Асноўныя спеўныя жанры, манера выканання, асаблівасці стылю традыцыйных песень.

Аўтэнтычныя спеўныя гурты

Гурт в. Ананчыцы Салігорскага раёна.

Гурт в. Морач Клецкага раёна.

Гурт в. Сосны Любанскага раёна.

Гурт в. Аляксандраўка Старадарожскага раёна.

Гурт в. Раеўшчына Маладзечанскага раёна.

Тэма 24. Сучаснае народна-спеўнае выканальніцтва.

Традыцыі і інавацыі

Разнастайнасць манеры, творчых і стылявых адзнак. Выканальніцкая дзейнасць найбольш вядомых сучасных фальклорных калектываў, ансамбляў, рок-гуртоў: «Песняры», «Ліцьвіны», «Дзянніца», «Неруш», «Свята», «Бяседа», «Крэсіва», «Валачобнікі», «Грамніцы» і інш.

Спіс твораў для запамінання

Паазер'е

1. У цёмным лесе
2. Ціраз рэчаньку, ціраз быструю
3. А ці поўна арэхава чашка
4. Ды пайдзём, сястрыцы
5. А кося, мой кося, а што ж ты нявесіл

Падняпроўе

6. Закуріўся сілен дробен дожджык
7. Вецярок веіць, жыта палавеіць
8. Журавушка па бережку пахажывала
9. Як пушчу стралу па ўсяму сялу
10. Заплыў сізы сілязенька
11. Як табе, зорычка
12. А вы, свацікі, а вы, мілыя, едзьця ў двор

Панямонне

13. Кукавала зязюленька ў саду на памосці
14. Да дзе ты, Юр'я, урасіўся
15. Ой, чыё то поле?
16. Ой, заржы, заржы сівы конічак
17. Зборная нядзеля настала
18. Ой, з-пад гор, гары едуць мазуры
19. Ой, загулі сівы галубочки рана на зары

Палессе

20. Да што гэта да за галачка
21. Эй, да забялелі снежкі
22. Зялёненькі, зялёненькі падарэшнічак
23. Ай, да бокам хмарачка
24. Жнеце, жэнчыкі, жнеце
25. Ой, дубе мой, дубе

Цэнтральная Беларусь (Міншчына)

26. У нас сягоння Масленіца
27. Ішлі-гулі валачэньнічкі
28. Ой, не будзіце мене, маладую
29. Пашла маці жыто жаці
30. Осень мая доўгая
31. Адпраўляла маці сына ў салдаты
32. Ой, у полі азярэчка

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. *Варфаламеева, Т.Б.* Песні Беларускага Панямоння / Т.Б. Варфаламеева. – Мінск : Беларус. навука, 1998. – 285 с.

2. *Мажэйка, З.Я.* Беларуская этнамузыкалогія / З.Я. Мажэйка. – Мінск : Тэхналогія, 1999. – 254 с.

3. *Мажэйка, З.Я.* Песні Беларускага Паазер'я / З.Я. Мажэйка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1981. – 494 с.

4. *Мажэйка, З.Я.* Песні Беларускага Падняпроўя / З.Я. Мажэйка, Т.Б. Варфаламеева. – Мінск : Беларус. навука, 1999. – 392 с.

5. *Можейко, З.Я.* Песенная культура Беларускага Полесья : село Тонеж / З.Я. Можейко. – Мінск : Навука і тэхніка, 1971. – 261 с.

6. *Раговіч, У.І.* Песенны фальклор Палесся : у 3 т. / У.І. Раговіч. – Мінск : Чатыры чвэрці, 2001. – Т. 1 : Песні святочнага календара. – 526 с. ; 2002. – Т. 2 : Вяселле. – 589 с. ; 2003. – Т. 3 : Лірычныя песні. – 513 с.

7. *Руднева, А.В.* Русское народное музыкальное творчество: очерки по теории фольклора / А.В. Руднева. – М. : Сов. композитор, 1994. – 224 с.

8. *Традыцыйная мастацкая культура Беларусі : зборнік : ў 6 т.* – Мінск : Беларус. навука, 2001. – Т. 1 : Магілёўскае Падняпроўе. – 790 с. ; 2004. – Т. 2 : Віцебскае Падзвінне. – 910 с. ; 2006. – Т. 3 : Гродзенскае Панямонне. – 608 с. ; 2008. – Т. 4, кн. 1 : Брэсцкае Палессе. – 559 с. ; 2010. – Т.5, кн. 1 : Цэнтральная Беларусь. – 847 с.

9. *Эвальд, З.В.* Песни Белорусского Полесья / З.В. Эвальд. – М. : Сов. композитор, 1979. – 293 с.

Дадатковая

1. *Громько, Е.А.* Гетерофонное многоголосие. Белорусское народное многоголосие и некоторые особенности его исполнения / Е.А. Громько // Сб. ст. по музыкальному искусству / отв. ред. К.И. Степаневич. – Мінск : Выш. шк., 1976. – С. 39–50.

2. *Елатов, В.И.* Ладовые основы белорусской народной песни / В.И. Елатов. – Мінск : Навука і тэхніка, 1964. – 214 с.

3. *Елатов, В.И.* Мелодические основы белорусской народной песни / В.И. Елатов. – Мінск : Навука і тэхніка, 1962. – 140 с.

4. *Елатов, В.И.* Ритмические основы белорусской народной песни / В.И. Елатов. – Мінск : Навука і тэхніка, 1966. – 218 с.

5. *Журавлев, Д.Н.* Геннадий Цитович / Д.Н. Журавлев. – Минск : Беларусь, 1984. – 23 с.
6. *Жураў, А.В.* Жыццё з песняй : біяграфічны нарыс Рыгора Раманавіча Шырмы, дзённік / А.В. Жураў. – Мінск : Бестпрынт, 2001. – 224 с.
7. *Каханоўскі, Г.А.* Беларуская фалькларыстыка / Г.А. Каханоўскі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 330 с.
8. *Костюковец, Л.Ф.* Кантовая культура в Белоруссии / Л.Ф. Костюковец. – Минск : Выш. шк., 1975. – 96 с.
9. *Кутырова, Г.Р.* Беларускі фальклор у сучасных запісах (Мінская вобласць) / Г.Р. Кутырова, В.Д. Ліцвінка. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 476 с.
10. *Ліцвінка, В.* Рыгор Шырма / В. Ліцвінка. – Мінск : Універсітэцкае, 1990. – 61 с.
11. *Можейко, З.Я.* Календарно-песенная культура Белоруссии / З.Я. Можейко. – Минск : Наука и техника, 1985. – 246 с.
12. *Мухаринская, Л.С.* Белорусская народная песня / Л.С. Мухаринская. – Минск : Наука и техника, 1981. – 214 с.
13. *Нисневич, И.Г.* Григорий Романович Ширма / И.Г. Нисневич. – 2-е изд. – Л. : Музыка, 1971. – 80 с.
14. *Раговіч, У.І.* Вянок беларускіх народных песень / У.І. Раговіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1988. – 172 с.
15. *Тавлай, Г.В.* Белорусское Купалье / Г.В. Тавлай. – Минск : Наука и техника, 1986. – 172 с.
16. *Цітовіч, Г.І.* Анталогія беларускай народнай песні / Г.І. Цітовіч. – Мінск : Беларусь, 1968. – 558 с.
17. *Цітовіч, Г.І.* О белорусском песенном фольклоре / Г.І. Цітовіч. – Минск : Беларусь, 1976. – 134 с.
18. *Чуркін, М.* Беларускія народныя песні і танцы / М. Чуркін. – Мінск : Дзярж. выд-ва БССР, 1956. – 190 с.
19. *Шырма, Р.Р.* Беларускія народныя песні : у 4 т. / Р.Р. Шырма. – Мінск : Мастац. літ., 1959–1976.
20. *Шырма, Р.Р.* Песня – душа народа / Р.Р. Шырма. – Мінск : Мастац. літ., 1993. – 348 с.

Крытэрыі адзнак па дысцыпліне «Беларуская народна-песенная творчасць»

10 балаў – выдатнае выкананне ўсіх песень свайго рэгіёна; грунтоўны адказ на асноўныя пытанні ўключна з нотнымі прыкладамі. (Пры ўмове 100%-га наведвання лекцый.)

9 балаў – добрае выкананне ўсіх песень свайго рэгіёна; грунтоўны адказ на асноўныя пытанні ўключна з нотнымі прыкладамі. (Пры умове 100%-га наведвання лекцый.)

8 балаў – добрае выкананне ўсіх песень свайго рэгіёна; грунтоўны адказ на асноўныя і дадатковыя пытанні ўключна з нотнымі прыкладамі.

7 балаў – добрае выкананне песень свайго рэгіёна; станоўчы адказ на асноўныя пытанні і на дадатковыя пытанні (з нотнымі прыкладамі).

6 балаў – здавальняючае выкананне песень; станоўчы адказ на асноўныя і дадатковыя пытанні (з нотнымі прыкладамі).

5 балаў – здавальняючае выкананне песень свайго рэгіёна; станоўчы адказ на асноўныя пытанні, здавальняючы адказ на дадатковыя пытанні.

4 балы – дрэннае веданне песень свайго рэгіёна (ці няведанне); здавальняючы адказ на асноўныя пытанні і здавальняючы адказ на дадатковыя пытанні.

3 балы – дрэннае веданне песень свайго рэгіёна (ці няведанне); нездавальняючы адказ на асноўныя пытанні і нездавальняючы адказ на дадатковыя пытанні.

2 балы – няведанне песеннага матэрыялу, адсутнасць адказу на асноўныя і дадатковыя пытанні.

Вучэбнае выданне

БЕЛАРУСКАЯ НАРОДНА-ПЕСЕННАЯ ТВОРЧАСЦЬ

*Вучэбная праграма па спецыяльнасці
1-16 01 02 Дырыжыраванне (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці 1-16 01 02-02 Дырыжыраванне (акадэмічны
хор); па спецыяльнасці
1-18 01 01 Народная творчасць (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці
1-18 01 01-01 Народная творчасць (харавая музыка)
спецыялізацыі 1-18 01 01-01 01 Харавая музыка акадэмічная*

Рэдактар А. І. Гутарава
Тэхнічны рэдактар Л. М. Мельнік

Падпісана ў друк 2013. Фармат 60x84 ¹/₁₆.
Папера пісчая № 2. Рызаграфія.
Ум. друк. арк. 1,22. Ул.-выд. арк. 0,73. Тыраж экз. Заказ .

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».
ЛІ № 02330/0003939 ад 19.05.2011.
Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ